

Червякова Оксана Вікторівна,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри військового права,
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: chervyakovaov@ukr.net
ORCID 0000-0002-8144-1195

doi: 10.21564/2414–990x.150.208602

УДК 341.322.5:341.48/.49(477)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: ЧЕРЕЗ ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ ДО СТАЛОГО МИРУ ТА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

На основі досвіду країн, що здійснювали врегулювання збройних конфліктів задля захисту суверенітету і територіальної цілісності, рекомендацій провідних міжнародних та європейських експертів та науковців у сфері правосуддя перехідного періоду сформовано відповідне поняття правосуддя перехідного періоду, охарактеризовано складові перехідного правосуддя з акцентом на такий компонент, як притягнення до кримінальної відповідальності. Враховуючи результати аналізу нормативно-правового забезпечення та практики притягнення до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів, учинених у період тимчасової окупації території України, що має місце з 20 лютого 2014 р., здійснено оцінку перспектив притягнення до відповідальності за воєнні злочини в Україні з розробленням шляхів підвищення ефективності діяльності в цьому напрямку правозастосовних та правотворчих органів України, консолідації їх зусиль з громадянським суспільством, міжнародною спільнотою, міжнародними та європейськими інституціями, компетенція яких охоплює питання притягнення до кримінальної відповідальності за міжнародні злочини. Вирішення проблем запропоновано здійснювати через: 1) розроблення і затвердження концепції перехідного правосуддя, яка б охоплювала судові та позасудові механізми з різним рівнем міжнародної участі (або її взагалі немає), вирішення питання індивідуального переслідування, відшкодування збитків, встановлення істини, інституційну реформу, перевірку та звільнення; 2) ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду; 3) удосконалення КК України в частині регулювання відповідальності за воєнні злочини та закріплення такої категорії злочинів, як злочини проти людяності; 4) підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів та суддів, компетенцією яких охоплено збирання, оцінювання та прийняття рішень щодо діянь на окупованих територіях, що мають ознаки міжнародних злочинів; 5) інформаційну компанію щодо сутності воєнних злочинів, відповідальності за їх вчинення, порядку дій осіб у разі, якщо вони стали свідками міжнародного злочину, заходів щодо збирання і фіксації доказів для їх передачі до правоохоронних органів України чи Міжнародного кримінального суду.

Ключові слова: суверенітет; безпека; відповідальність; права людини; міжнародне право; воєнні злочини; жертва; збройний конфлікт; перехідне правосуддя; реінтеграція.

Червякова О. В., кандидат юридических наук, старший преподаватель кафедры военного права, Военно-юридический институт Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.
e-mail: cherviakovaov@ukr.net ; ORCID 0000-0002-8144-1195

Ответственность за военные преступления: через переходное правосудие к устойчивому миру и безопасности Украины

На основе опыта стран, которые осуществляли урегулирование вооруженных конфликтов для защиты суверенитета и территориальной целостности, рекомендаций ведущих международных и европейских экспертов и ученых в области правосудия переходного периода, сформировано соответствующее понятие, охарактеризованы составляющие переходного правосудия с акцентом на такой компонент, как привлечение к уголовной ответственности. Учитывая результаты анализа нормативно-правового обеспечения и практики привлечения к ответственности за совершение международных преступлений, совершенных в период временной оккупации территории Украины, что имеет место с 20 февраля 2014 г., осуществлена оценка перспектив привлечения к ответственности за военные преступления в Украине с разработкой путей повышения эффективности деятельности в этом направлении правоприменительных и правотворческих органов Украины, консолидации их усилий с гражданским обществом, международным сообществом, международными и европейскими институтами, компетенция которых охватывает вопросы привлечения к уголовной ответственности за международные преступления. Решение проблем предложено осуществлять через: 1) разработку и утверждение концепции переходного правосудия, которая бы включала судебные и внесудебные механизмы с различным уровнем международного участия (или ее вообще без такого участия), решение вопросов индивидуального преследования, возмещения убытков, установления истины, институциональную реформу, проверку и освобождение; 2) ратификацию Римского статута Международного уголовного суда; 3) совершенствование УК Украины в части регулирования ответственности за военные преступления и закрепление такой категории преступлений как преступления против человечности; 4) повышение квалификации работников правоохранительных органов и судей, компетенцией которых охвачены сбор, оценка и принятие решений в отношении деяний на оккупированных территориях, имеющие признаки международных преступлений; 5) информационную кампанию по сущности военных преступлений, ответственности за их совершение, порядок действий лиц в случае, если они стали свидетелями международного преступления, мероприятий по сбору и фиксации доказательств для их передачи в правоохранительные органы Украины или Международный уголовный суд.

Ключевые слова: суверенитет; безопасность; ответственность; права человека; международное право; военные преступления; жертва; вооруженный конфликт; переходное правосудие; реинтеграция.

Вступ. Уже сьомий рік Україна є учасницею збройного конфлікту, в результаті якого продовжується спроба анексії¹ Автономної Республіки Крим, частина територій Луганської та Донецької областей України не є підконтрольними українській владі, територіальна цілісність України порушена. У таких складних обставинах аналіз практики притягнення до відповідальності за злочини, які вчиняються на вказаних територіях, свідчить про незадовільну роботу правоохоронної та судової систем. Одним з критеріїв оцінки, які дозволяють зробити такий негативний висновок, є винесення лише одного вироку за

¹ Використання конструкції «спроба анексії», а не терміна «анексія» відповідає політиці невизнання Україною та іншими державами змін статусу Автономної Республіки Крим на підставі результатів так званого «референдуму», що був спробою Російської Федерації включити у свій склад та поширити свій суверенітет на окремі частини території України, порушуючи норми міжнародного права.

вчинення міжнародного (воєнного) злочину за всі роки конфлікту. При цьому питання кваліфікації діянь у цьому вирокі і досі залишаються предметом дискусій не тільки в наукових колах, але і серед практичних працівників, дотичних до подолання наслідків збройного конфлікту в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання правосуддя перехідного періоду у зв'язку з необхідністю захисту суверенітету та територіальної цілісності, недоторканності окремих країн постійно знаходяться в полі уваги закордонних та вітчизняних науковців. Особливо активізуються дослідження у тих країнах, де відбуваються чи завершуються збройні конфлікти. В основу написання даної статті було взято роботи таких провідних науковців як О. Бересфорд, А. Макдональд, Х. Портер, О. В. Петришин, В. Я. Тацій, Д. Уанд, Ю. С. Шемшученко, І. В. Яковюк та інших вітчизняних та зарубіжних вчених.

Мета і завдання публікації – виділення ознак та формулювання поняття перехідного правосуддя, визначення його структури з наголосом на такі компоненти, як притягнення до кримінальної відповідальності; оцінка сучасного стану та перспектив притягнення до відповідальності за воєнні злочини, вчинені в рамках збройного конфлікту в Україні, як різновиду міжнародних злочинів, що охоплені юрисдикцією Міжнародного кримінального суду задля використання таких знань, насамперед, практичними працівниками, які кваліфікують та визначають покарання за відповідні суспільно небезпечні діяння, інституціями громадянського суспільства, які є дотичними до фіксації та забезпечення доступу до доказів.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні злочини, охоплені юрисдикцією Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), визнані найтяжчими злочинами, які є у світі. Це проявляється і у суворості покарання, і у створенні спеціальної установи, що за принципом компліментарності [1] здійснює розслідування та покарання злочинців, які вчинили злочин геноциду, злочини проти людяності чи воєнні злочини.

Аналіз діянь, що мають місце на тимчасово окупованих територіях України, оцінка фактичних обставин їх вчинення [2, с. 558–518] дозволяє стверджувати про вчинення на цих територіях злочинів проти людяності та воєнних злочинів¹.

Теза про вчинення саме міжнародних злочинів у ході збройного конфлікту в Україні підтверджується і у звітах Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду. Хоча Україна ще не ратифікувала Римський Статут МКС (далі – РС МКС) [3], попереднє розслідування ситуації в Україні здійснюється Судом на підставі подання Урядом України у порядку за ст. 12 (3) вказаного Статуту декларацій щодо прийняття юрисдикції Суду стосовно ймовірних злочинів: 1) учинених з 21 листопада 2013 р. по 22 лютого 2014 р. («події Майдану», декларацію подано 17 квітня 2014 р.); 2) вчинених з 20 лютого 2014 р. і далі без кінцевої дати. (декларацію подано 8 вересня 2015 р.) [4, с. 227–228]. Результати попереднього розслідування висвітлюються у звітах про роботу МКС. Кожен звіт має окремий підрозділ щодо України, де констатується

¹ Наразі щодо злочину агресії МКС ще не працює.

численні порушення прав людини, окремі з яких мають ознаки міжнародних злочинів.

Так, у Звіті за 2019 р. йдеться про ймовірне вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Зокрема, до воєнних злочинів, учинених у рамках збройного конфлікту в Україні, у звіті віднесені передбачені статтями РС МКС: умисне вбивство (ст. 8 (2) (а) (i)); катування – ст. 8 (2) (а) (ii); посягання на людську гідність, зокрема образливе і принижуюче поводження – ст. 8 (2) (b) (xxi); протизаконне утримання – ст. 8 (2) (а) (vii); примушування захищених осіб до служби в армії ворожої держави – ст. 8 (2) (а) (v); умисне позбавлення захищених осіб прав на справедливе і нормальне судочинство – ст. 8 (2) (а) (vi); переміщення державою-окупантом частин населення окупованої території за межі цієї території (щодо передачі затриманих та ув'язнених) – ст. 8 (2) (b) (viii); захоплення майна противника, що не диктується вимогами воєнної необхідності (стосовно приватної та культурної власності) – ст. 8 (2) (b) (xiii) [5, с. 69]. Однак, не зважаючи на описані факти, наразі маємо лише один вирок за порушення законів та звичаїв війни, винесений Слов'янським міськрайонним судом Донецької області. При цьому цей вирок має ряд суперечливих позицій. Той самий суб'єкт визнається одночасно і учасником терористичної організації (ч. 1 ст. 258-3 Кримінального кодексу України – (далі КК України) [6]), і суб'єктом вчинення воєнного злочину (ч. 1 ст. 438 КК України). Таким чином, вирок включає суперечливу позицією оцінки діянь і суб'єктів як терористів та воєнних злочинців одночасно. Чим це пояснюється?

Кримінально-процесуальний кодекс України [7] чітко визначає підслідність органів Національної поліції України, Служби безпеки України та прокуратури України. Але на практиці Україна зіткнулася з неприпустимою з точки зору принципів кримінальної відповідальності ситуацією: кваліфікація тих самих діянь різними органами за різними статтями КК України. Служба безпеки України кваліфікувала діяння як участь у терористичній організації (ст. 258-3 КК України [6]), Національна поліція України – як створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК України [6]), а прокуратура кваліфікувала за сукупністю статей 438 та 258-3 КК України [6], додаючи до участі в терористичній організації такий злочин, як порушення законів та звичаїв війни. У 2019 р. прокуратуру позбавлено слідчих функцій. Нині вже змінено роль регіональних прокуратур Донецької, Луганської областей та прокуратури Автономної Республіки Крим, організовано єдиний департамент при Офісі Генерального прокурора, що є передумовою більш чіткої позиції щодо кваліфікації діянь. Але про досконалість практики говорити зарано.

Причиною сучасного незадовільного стану притягнення до відповідальності за злочини, вчинені в Україні в рамках збройного конфлікту, є відсутність цілісної концепції перехідного правосуддя, недосконалість чинного законодавства України щодо регулювання відповідальності за міжнародні злочини, брак досвіду правоохоронців та суддів у притягненні до відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права (далі –

МГП), відсутність доступу до території, що ускладнює процес збору доказів, а в подальшому може мати місце відсутність підслідного/ підсудного, а також інші фактори, які разом визначають сучасний рівень притягнення до відповідальності за міжнародні злочини, вчинені на території України.

Вирішувати означені проблемні питання доцільно одночасно, комплексно, з максимальною консолідацією зусиль всіх дотичних суб'єктів. Однак питання гостроти вказаних проблем і відповідно пріоритетності та порядку їх вирішення за роки конфлікту змінилося. У 2014 р. першочерговим було питання вдосконалення законодавства. Своєчасні зміни до КК України в частині регулювання відповідальності за міжнародні злочини в подальшому б дозволили уникнути низки проблем. Однак сьогодні дане питання хоч і не втрачає актуальності, але його вирішенням не обмежуються першочергові заходи щодо відновлення конституційно закріплених принципів територіальної цілісності та недоторканності [8], суверенітету України як верховенства державної влади щодо будь-якої іншої влади всередині країни і її незалежність від будь-якої іншої влади за її межами [9, с. 4], реінтеграції тимчасово окупованих територій, припинення спроби анексії Автономної Республіки Крим.

Оскільки зміни до кримінального законодавства України стосовно відповідальності за міжнародні злочини й досі не прийнято, на перший план у процесі вирішення означених проблем виходить необхідність адаптації сучасної судової системи та вдосконалення правоохоронної практики до умов, які склалися. Брак досвіду доцільно вирішувати шляхом підвищення кваліфікації правоохоронців та суддів, які притягають до відповідальності за воєнні злочини. Але це не означає, що необхідність внесення змін до КК України втратила актуальність. Це означає одночасну роботу у напрямі навчання уповноважених суб'єктів застосовувати міжнародні норми у національній практиці при кваліфікації міжнародних злочинів, які зараз криміналізовано у статтях 437 та 438 КК України [5], та формування у них знань щодо порядку повідомлення про підозру особі, яка знаходиться поза доступом, щодо особливостей процесу за відсутності обвинуваченого за процедурою *in absentia* [10] за чинним КПК.

Відсутність доступу до територій та суб'єктів ймовірних злочинів можна вирішувати інформаційними заходами, які б дозволили залучити більше людей до фіксації доказів, їх направлення до уповноважених органів. Не можна оминати увагою той факт, що громадські організації беруть активну участь у питаннях відновлення миру, реінтеграції тимчасово окупованих територій, притягнення до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів, розробленні концепції перехідного правосуддя. І широка інформаційна компанія з питань МГП, міжнародних злочинів, збирання доказів з урахуванням міжнародних стандартів та роботи міжнародних установ дозволить не тільки підняти рівень обізнаності у відповідних питаннях, але й може стати поштовхом для активної позиції населення, громадських активістів, військовослужбовців, зокрема й тих, які перебувають на тимчасово окупованих територіях і мають доступ до доказів ймовірно вчинених міжнародних злочинів, на відміну від

правоохоронців, міжнародних та українських уповноважених осіб, організацій підконтрольної Україні території, тимчасово переміщених осіб, роль та внесок яких у процеси перехідного правосуддя також може бути значним, про що свідчить досвід реалізації відповідної концепції в інших країнах [11, с. 336–359]. Така інформаційна компанія може стати складовою цілісної концепції забезпечення сталого миру та безпеки України та реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Щодо недосконалості законодавства України, то з числа злочинів, охоплених юрисдикцією МКС, у КК України немає злочинів проти людяності. Хоча у Звіті Прокурора МКС за 2019 р. серед ймовірно вчинених на території України названо такі передбачені ст. 7 РС МКС злочини як: вбивство – ст. 7 (1) (a); депортація або насильницьке переселення населення (переведення затриманих та ув'язнених) – ст. 7 (1) (d); позбавлення волі або інше важке позбавлення фізичної свободи – ст. 7 (1) (e); катування – ст. 7 (1) (f); переслідування визначеної групи чи колективу за політичними ознаками – ст. 7 (1) (h); злочин апартеїду – ст. 7 (1) (j) [5, с. 69].

Щодо воєнних злочинів, то такі в чинному КК України криміналізовано, але про досконалість правового регулювання стверджувати неможливо. На недоліках регулювання відповідальності за воєнні злочини акцентують увагу експерти міжнародної групи Global Rights Compliance у Звіті «Імплементация норм міжнародного гуманітарного права на національному рівні в Україні». Зокрема щодо ст. 438 КК України виділено такі недоліки: а) ступінь деталізації ст. 438 КК України щодо порушень МПП недостатній, і у разі практичного застосування це може призвести до порушення принципів законності і винуватості; б) навіть у разі паралельного розгляду ст. 438 КК України і положень Керівництва з застосування норм МПП в Збройних силах України поза увагою чи без належної деталізації залишиться чимало серйозних порушень МПП; в) кримінальне покарання за ст. 438 КК України є неналежним; г) інші відповідні положення КК України не забезпечують усунення прогалин у законодавстві щодо відповідальності і належної системи покарання [12, с. 72]. Навіть назва ст. 438 КК України «Порушення звичаїв та законів війни» [6] не відповідає терміну «воєнні злочини», закріпленому у ст. 8 РС МКС [5]. Така ситуація є неприпустимою, та ще й за тих складних умов, у яких опинилася Україна. А тому проблеми потребують комплексного виваженого підходу, початком якого може бути впровадження правосуддя перехідного періоду (перехідного правосуддя) в Україні.

Притягнення до відповідальності є одним із елементів правосуддя перехідного періоду, концепція якого заслуговує на особливу увагу в контексті пошуків нових форм миротворчої діяльності в Україні, і при цьому вже визнана, сформована, використовується та розвивається в інших країнах світу. До числа таких країн належать ті, у яких збройні конфлікти вирішувалися через правосуддя перехідного періоду, напрацьовуючи досвід, який доцільно використати і в Україні. Наприклад, перехідне правосуддя для досягнення

миру та безпеки було впроваджене в Руанді, Сьєрра-Леоне та інших. На жаль, міжнародна спільнота часто недооцінює висновки науковців з цих країн. Хоча сучасна наука підтверджує доцільність вивчення досвіду формування перехідного правосуддя на Африканському континенті як потенціал для творчих та динамічних засобів, за допомогою яких можна оцінювати життєздатність норм міжнародного кримінального права [13, с. 2–3]. Доцільно аналізувати практику впровадження концепції перехідного правосуддя країн Африканського континенту [14], роботу комісій правди та примирення [15]. Дослідження перехідного правосуддя провідними спеціалістами світу уможливило висновок про розширення останніми роками відповідної перехідної системи, включаючи більш широке поняття перехідного правосуддя, яке охоплює соціально-політичні реформи на додаток до юридичної відповідальності [16]. У Боснії та Герцеговині для урегулювання збройного конфлікту було використано такі елементи перехідного правосуддя, як комісії зі встановлення істини, суди з питань воєнних злочинів [17]. Досвід Сирії у досліджуваній сфері включає вирішення в рамках перехідного правосуддя питань підзвітності, компенсації, характеру майбутньої системи управління, культурної ідентичності Сирії, прав меншин та жінок, пріоритетів реконструкції та розвитку і демілітаризації, демобілізації та реінтеграції, амністії та відповідальності [11, с. 336–359].

Перехідне правосуддя стосується процесу реагування на порушення прав людини, вчинені під час збройних конфліктів, коли суспільство усвідомлює і визнає необхідність впровадження відповідних процесів як шлях виходу з конфлікту, відновлення суверенітету і територіальної цілісності держави, моніторингу та розбудови в ній демократичних інституцій [18, с. 185–186]. Правосуддя перехідного періоду розуміють як повний спектр процесів та механізмів, пов'язаних зі спробами суспільства знайти спільну мову щодо наслідків масштабних минулих зловживань для забезпечення відповідальності, служіння справедливості та досягнення примирення. Це може включати у себе судові та позасудові механізми з різним рівнем міжнародної участі (або взагалі без неї), а також індивідуальне переслідування, відшкодування збитків, встановлення істини, інституційну реформу, перевірку та звільнення (працівників сектору безпеки і оборони, системи правосуддя як гарантії неповторення конфлікту – прим. наша – О. Ч.), або їхнє поєднання [19]. Разом із цим у 2017 р. у Звіті Генеральної асамблеї ООН (Рада з прав людини) Спеціальний доповідач з питання про сприяння встановленню істини, правосуддя, відшкодування збитків та гарантії недопущення порушень стверджує, що правосуддя перехідного періоду повинно включати суттєвий інституціональний розвиток, позаяк будівництво інституцій – це довготривалий процес. Також у концепції перехідного правосуддя важливими він визнає вдосконалення захисту свідків, розробку стратегій пріоритетності та впровадження заходів щодо зміцнення громадянського суспільства. Такі ініціативи вказували б на фактичне реагування та одночасно пропонували можливість подальших постійних дій у сферах правди, справедливості, відшкодування та неповторюваності [20].

У контексті ситуації в Україні інституційна складова перехідного правосуддя може мати вигляд новоствореного механізму (національного, гібридного або ж міжнародного). Адже в межах транзитивного правосуддя відбувається певне заміщення функцій держави на здійснення покарань та правосуддя в цілому. Відмежування інститутів правосуддя перехідного періоду від держави відбувається через корумпованість і слабкість політичної влади перехідних режимів. Унаслідок цього застосовуються, зокрема, несудові механізми покарання винних і встановлення правди... Комісії зі встановлення правди як один із механізмів правосуддя перехідного періоду можуть сприяти створенню наративів про події минулого, виробленню загальнонаціональної версії пам'яті, що буде сприйматися різними учасниками конфлікту. При цьому ці комісії, видаючи звіти своєї роботи, вислуховуючи жертв насилля, фіксують у своїх документах основний наратив у дискурсі конфлікту, який може надалі коригуватися і навіть оскаржуватися з боку різних соціальних груп суспільства. Але спочатку держава має визнати жертв власне жертвами, надаючи їм відповідний статус. Даний процес визнання може бути проблематичним з огляду на те, що держава зобов'язується брати на себе витрати постраждалим від конфлікту» [21, с. 74]. Слід наголосити, що в Україні утворені та функціонують Міжвідомча комісія з питань узагальнення правової позиції держави щодо відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та підготовки консолідованої претензії України до Російської Федерації щодо реалізації її міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України; Міжвідомча комісія з розгляду питань, пов'язаних з визнанням осіб такими, що були позбавлені свободи внаслідок збройної агресії проти України, та здійсненням заходів, спрямованих на їх соціальний захист; Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. Спільними зусиллями даних інституцій з вересня 2020 р. в Україні відновлено виплати незаконно ув'язненим Російською Федерацією українцям та їх родинам, а також українцям, звільненим з полону. Таке важливе рішення є передумовою відповідальності держави-агресора за порушення прав українців на міжнародному рівні й свідчить про послідовну політику України у напрямку відновлення суверенітету, територіальної цілісності держави, забезпечення національної безпеки, припинення спроби анексії та реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Висновки. Оцінка наслідків збройного конфлікту в рамках чинної системи нормативно-правових актів, як і притягнення до відповідальності в системі правосуддя, що не зазнала змін у зв'язку із збройним конфліктом, показують свою неефективність. Вирішення проблеми повинно охоплювати систему дій, серед яких провідне значення мають: 1) розроблення і затвердження концепції перехідного правосуддя, яка б охоплювала судові та позасудові механізми з різним рівнем міжнародної участі (або її взагалі без неї), вирішення питань індивідуального переслідування, відшкодування збитків, встановлення істини, інституційну реформу, перевірку та звільнення; 2) ратифікація РС МКС, в результаті якої Україна набуде прав держави-учасниці (право визначати еле-

менти злочинів, мати в Асамблеї одного представника, брати участь у виборах Прокурора МКС, вносити кандидатури на посади суддів, встановлювати правила та процедури доказування тощо); 3) удосконалення КК України в частині регулювання відповідальності за воєнні злочини та закріплення такої категорії злочинів, як злочини проти людяності; 4) підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів та суддів, компетенція яких – збирання, оцінювання та прийняття рішень щодо діянь на окупованих територіях, котрі мають ознаки міжнародних злочинів; 5) інформаційна компанія щодо сутності воєнних злочинів, відповідальності за їх вчинення, порядку дій осіб у разі, якщо вони стали свідками міжнародного злочину, заходів щодо збирання і фіксування доказів для їх передачі до правоохоронних органів України чи МКС.

Щодо воєнних злочинів, то зміни повинні починатися зі зміни застарілої назви ст. 438 КК України та завершуватися закріпленням повного каталогу воєнних злочинів, що буде зручним, зрозумілим та доступним не тільки фахівцям, які працюють з відповідною категорією злочинів, але й цивільним особам, військовослужбовцям, які є або можуть стати жертвами, учасникам конфлікту, суб'єктами злочинів.

Список літератури

1. Lohne K. Penal welfarism 'gone global'? Comparing international criminal justice to The Culture of Control. Punishment & Society, SAGE Publications, 2020. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/-1462474520928114> (дата звернення: 15.07.2020). doi: <https://doi.org/10.1177/1462474520928114>.
2. Geraghty M.-A. Gacaca, Genocide, Genocide Ideology: The Violent Aftermaths of Transitional Justice in the New Rwanda. Comparative Studies in Society and History, Cambridge University Press (CUP)2020. № 3. С. 588–618. doi: <https://doi.org/10.1017/s0010417520000183>.
3. Rome Statute of the International Criminal Court (Rome, 17 July 1998). URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf> (дата звернення: 15.07.2020).
4. Червякова О. В. Проблеми та наслідки визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. учасників III Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 19 черв. 2020 р.); Наук.-дослід. ін-т публ. політики і соц. наук. Харків : НДІ ППСН, 2020. С. 227–230.
5. Report on Preliminary Examination Activities 2019: The Office of the Prosecutor of the International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/191205-rep-otp-PE.pdf> (дата звернення: 15.07.2020).
6. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 37. С. 11. Ст. 1370.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
8. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Спеціальний випуск. С. 15. Ст. 2598.
9. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції : монографія / Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, С. Г. Серьогіна та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. Київ : Право України. 2012. Випуск «Академічні правові дослідження». Дод. до юрид. журн. «Право України». 336 с.
10. Мазур М. В. Кримінальне провадження щодо злочинів, пов'язаних із окупацією Криму та конфліктом на Донбасі, за процедурою in absentia: сучасний стан і перспективи вдосконалення. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/-22_05_2020_M_Mazur_1.pdf (дата звернення: 15.07.2020).

11. Jazairi R. Transitional Justice in Syria: The Role and Contribution of Syrian Refugees and Displaced Persons. *Middle East Law and Governance*, Brill, 2015. Vol. 7. Issue 3. С. 336–359. doi: <https://doi.org/10.1163/18763375-00703002>.

12. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права на національному рівні в Україні: Report on Global Rights Compliance LLP, 2016. URL: <https://www.pgaction.org/-pdf/activity/GRC-Domestic-Implementation-IHL-Report-UKR.pdf>.

13. Beresford A., Wand D. Understanding bricolage in norm development: South Africa, the International Criminal Court, and the contested politics of transitional justice. *Review of International Studies*, Cambridge University Press (CUP), 2020. С. 1–21. doi: <https://doi.org/10.1017/s0260210520000224>.

14. Macdonald A., Porter H. The trial of Thomas Kwoyelo: opportunity or spectre? Reflections from the ground on the first LRA prosecution. *Africa*, Cambridge University Press (CUP). 2016. № 4. С. 698–722. doi: <https://doi.org/10.1017/S000197201600053X>.

15. Menzel A. The pressures of getting it right: Expertise and victims' voices in the work of the Sierra Leone Truth and Reconciliation Commission (TRC). *International Journal of Transitional Justice*, Oxford University Press (OUP), 2020. URL: https://academic.oup.com/journals/pages/open_access/-funder_policies/chorus/standard_publication_model (дата звернення: 15.07.2020). doi: <https://doi.org/10.1093/ijtj/ijaa011>.

16. Carolan G. Transition Without Transformation: The Legacy of Sudan's Comprehensive Peace Agreement. *International Journal of Transitional Justice*, Oxford University Press (OUP), 2020. URL: https://academic.oup.com/journals/pages/open_access/-funder_policies/chorus/standard_publication_model (дата звернення: 15.07.2020). doi: <https://doi.org/10.1093/ijtj/ijaa010>.

17. Clark J.-N. Storytelling, resilience and transitional justice: Reversing narrative social bulimia. *Theoretical Criminology*, SAGE Publications, 2020. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1362480620933230> (дата звернення: 15.07.2020) doi: <https://doi.org/10.1177/1362480620933230>.

18. Murphy C. Religion & Transitional Justice. *Daedalus, MIT Press – Journals*. 2020. № 3. С. 185–200. doi: https://doi.org/10.1162/daed_a_01811.

19. The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies: Report of the Secretary-General (Distr.: General, 23 August 2004, S/2004/616). URL: <https://www.security-councilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/PCS%20S%202004%20616.pdf> (дата звернення: 15.07.2020).

20. Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence (Distr.: General, 21 August 2017, A/HRC/36/50). URL: <https://undocs.org/A/HRC/36/50> (дата звернення: 15.07.2020).

21. Багінський А. В. Правосуддя перехідного періоду: поняття та функції. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць*. 2019. № 4 (44). С. 74–78. doi: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4\(44\).199361](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4(44).199361) (дата звернення: 15.07.2020).

References

1. Lohne, K. (2020). Penal welfarism 'gone global'? Comparing international criminal justice to The Culture of Control. *Punishment & Society*, SAGE Publications. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/-1462474520928114>. doi: <https://doi.org/10.1177/-1462474520928114>.

2. Geraghty M.-A. (2020). *Gacaca, Genocide, Genocide Ideology: The Violent Aftermaths of Transitional Justice in the New Rwanda*. *Comparative Studies in Society and History*, Cambridge University Press (CUP), 3, 588–618. doi: <https://doi.org/10.1017/s0010417520000183>.

3. Rome Statute of the International Criminal Court (Rome, 17 July 1998). URL: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>.

4. Cherviakova, O.V. (2020). Problemy ta naslidky vyznannia Ukrainoiu yurysdyksii mizhnarodnoho kryminalnoho sudu. *Teoretychni pytannia yurysprudentsii i problemy pravozastoswannya: vyklyky 21 stolittia: tezy dop. uchasnykiv III Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 19 cherv. 2020 r.); Nauk.-doslid. in-t publ. polityky i sots. nauk. Kharkiv: NDI PPSN, 227–230 [in Ukrainian]*.

5. Report on Preliminary Examination Activities 2019: The Office of the Prosecutor of the International Criminal Court. (2019). URL: <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments-/191205-rep-otp-PE.pdf>.
6. Kryminalno-protseusualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 r. № 4651-VI. (2012). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 37, art. 1370.
7. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341-III. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 25–26, art. 131.
8. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. (2010). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 72/1 (special issue), art. 2598.
9. Bytiak, Yu.P., Serohina, S.H., Baidin, Yu.V., Yakoviuk, I.V. et al. (2012) Derzhavnyi suverenitet v umovakh yevropeiskoi intehratsii. Yu. P. Bytiak, I. V. Yakoviuk (Eds.), *issue «Akademichni pravovi doslidzhennia»*, dod. do yuryd. zhurn. «Pravo Ukrainy», Kyiv: Red. zhurn. «Pravo Ukrainy» [in Ukrainian].
10. Mazur, M.V. (2020). Kryminalne provadzhenia shchodo zlochyniv, poviazanykh iz okupatsiieiu Krymu ta konfliktom na Donbasi, za protseduroiu in absentia: suchasnyi stan i perspektyvy vdoskonalennia. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/-22_05_2020_M_Mazyr_1.pdf [in Ukrainian].
11. Jazairi, R. (2015). Transitional Justice in Syria: The Role and Contribution of Syrian Refugees and Displaced Persons. *Middle East Law and Governance*, vol. 7, issue 3, 336–359. doi: <https://doi.org/10.1163/18763375-00703002>.
12. Implementatsiia norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava na natsionalnomu rivni v Ukraini: Report on Global Rights Compliance LLP. (2016). URL: <https://www.pgaction.org/pdf/activity/GRC-Domestic-Implementation-IHL-Report-UKR.pdf> [in Ukrainian]
13. Beresford, A., Wand, D. (2020). Understanding bricolage in norm development: South Africa, the International Criminal Court, and the contested politics of transitional justice. *Review of International Studies*, Cambridge University Press (CUP), 1–21. doi: <https://doi.org/10.1017/s0260210520000224>.
14. Macdonald, A., Porter, H. (2016). The trial of Thomas Kwoyelo: opportunity or spectre? Reflections from the ground on the first LRA prosecution. *Africa*, Cambridge University Press (CUP), 4, 698–722. doi: <https://doi.org/10.1017/S000197201600053X>.
15. Menzel, A. (2020). The pressures of getting it right: Expertise and victims' voices in the work of the Sierra Leone Truth and Reconciliation Commission (TRC). *International Journal of Transitional Justice*, Oxford University Press (OUP). URL: https://academic.oup.com/journals/pages/open_access/funder_policies/chorus/standard_publication_model. doi: <https://doi.org/10.1093/ijtj/ijaa011>.
16. Carolan, G. (2020). Transition Without Transformation: The Legacy of Sudan's Comprehensive Peace Agreement. *International Journal of Transitional Justice*, Oxford University Press (OUP). URL: https://academic.oup.com/journals/pages/-open_access/funder_policies/chorus/standard_publication_model. doi: <https://doi.org/10.1093/ijtj/ijaa010>.
17. Clark, J.-N. (2020). Storytelling, resilience and transitional justice: Reversing narrative social bulimia. *Theoretical Criminology*, SAGE Publications. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1362480620933230>. doi: <https://doi.org/10.1177/1362480620933230>.
18. Murphy, C. (2020). Religion & Transitional Justice. *Daedalus, MIT Press – Journals*, 3, 185–200. doi: https://doi.org/10.1162/daed_a_01811.
19. The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies: Report of the Secretary-General (Distr.: General, 23 August 2004, S/2004/616). URL: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/PCS%20S%202004%20616.pdf>.
20. Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence (Distr.: General, 21 August 2017, A/HRC/36/50). URL: <https://undocs.org/A/HRC/36/50>.

21. Bahinskyi, A.V. (2019). Pravosuddia perekhidnoho periodu: poniattia ta funktsii. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiologhiia. Pravo*, 4 (44), 74–78. doi: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4\(44\).199361](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4(44).199361) [in Ukrainian].

Cherviakova O. V., PhD in Law, Senior lecturer of the Department of Military Law Military Law Institute Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.
e-mail: cherviakovaov@ukr.net ; ORCID 0000-0002-8144-1195

Responsibility for war crimes: through transitional justice to sustainable

Based on the experience of the countries that managed to settle armed conflicts and protected the sovereignty and territorial integrity, recommendations of leading international and European experts and scholars in the field of transitional justice, the corresponding concept has been formed, the components of transitional justice are characterized with an emphasis on such a component as prosecution. Taking into account the results of the analysis of the regulatory framework and the practice of bringing to responsibility for committing international crimes committed during the period of temporary occupation of the territory of Ukraine, which took place no later than on February 20, 2014, an assessment of the prospects for prosecution for war crimes in Ukraine was made. The directions have been developed to improve the efficiency of the law enforcement and law-making agency of Ukraine in this direction, to consolidate their efforts with civil society, the international community, international and European institutions, whose competence covers issues of criminal prosecution for international crimes. It was proposed to solve the problems with the help of 1) development and approval of the concept of transitional justice, which would cover both judicial and non-judicial mechanisms, with differing levels of international involvement (or none at all) and issues of individual prosecutions, reparations, truth-seeking, institutional reform, vetting and dismissals, or a combination there of; 2) ratification of the Rome Statute 3) improvement of the Criminal Code of Ukraine in terms of regulations of the responsibility for war crimes and consolidation such categories of crimes as crimes against humanity; 4) advanced training of law enforcement officials and judges, whose competence covers the collection, assessment, and decision-making concerning the acts on the occupied territories that have signs of international crimes; 5) an information company on the indicia of war crimes, responsibility for their commission, the procedure for persons to act in case they witness an international crime, take part to measures to collect and fix evidence for their transfer to the law enforcement agencies of Ukraine or the International Criminal Court.

Keywords: sovereignty; security; responsibility; human rights; international law; war crimes; victim; armed conflict; transitional justice; reintegration.

Рекомендоване цитування: Червякова О. В. Відповідальність за воєнні злочини: через перехідне правосуддя до сталого миру та безпеки України. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 150. С. 161–172. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.150.208602>.

Suggested Citation: Cherviakova, O.V. (2020). European Security Architecture at the end of the XVIII – the first half of the XIX century [Arkhitektura yevropeiskoi bezpeky naprykintsi XVIII – u pershii polovyni XIX storichchia]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 150*, 161–172. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.150.208602> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 23.07.2020 р.